

KS. PAWEŁ PAŁKA

PROBLEMATYKA KOŚCIOŁÓW WSCHODNICH W NOWYM ŁACIŃSKIM KODEKSIE PRAWA KANONICZNEGO

Różnorodność obrządków w Kościele i ich wzajemny stosunek ma swoją bogatą historię. Choć w pewnym okresie podkreślano wyższość obrządku łacińskiego nad obrządkiem wschodnim, to jednak Stolica Apostolska nigdy nie nakłaniała Kościołów wschodnich złączonych z Rzymem do porzucenia swego obrządku wschodniego¹. Owszem, papieże wielokrotnie wypowiedzieli się za koniecznością zachowania obrządków wschodnich w Kościele. Na potwierdzenie tego można przytoczyć przede wszystkim charakterystyczną wypowiedź papieża Benedykta XIV, znanego kanonisty i znawcy zagadnień Kościołów wschodnich, który w swej konstytucji *Demandatam caelitus* z dnia 24 XII 1743 r. stwierdzał: „O obrządkach i zwyczajach Kościoła greckiego przede wszystkim ogólnie to postanowiliśmy, że nie godziło się i nie godzi z racji autorytetu i godności chociażby patriarszej albo biskupiej, cokolwiek zmieniać, albo coś nowego wprowadzać co groziłoby całkowitemu i dokładnemu zachowaniu obrządków”². Podobną myśl rozwija ten papież również w konstytucjach *Etsi pastoralis* (1742)³ i *Allatae sunt* (1755)⁴. Godna wspomnienia jest tu również następująca wypowiedź Piusa XI z 12 XI 1923 r., zawarta w encyklice *Ecclesiam Dei* wydanej z okazji 300-lecia męczeńskiej śmierci św. Jozefata: „Kościół rzymski z wielkim szacunkiem zachowywał dotychczas i będzie zachowywał w przyszłości wszystkie obrządki i ceremonie, którymi przyozdobi się jako »królowa złocistymi szaty odziana i otoczona rozmaitością«”⁵. W podobnym sensie wypowiedział się ostatnio

---

¹ Por. A. Petrani. *Zrównanie obrządków w prawie kanonicznym*. „Oriens” 1 : 1933 z. 2 s. 50.

² § 3.

³ § IX.

⁴ § 21.

⁵ AAS 15 : 1923 s. 573.

Sobór Watykański II w *Konstytucji o Świętej Liturgii*⁶, a zwłaszcza w *Dekrecie o Kościołach wschodnich katolickich*, gdzie czytamy: „[...] Święty Sobór [...] uroczyście oświadcza, że Kościoły Wschodu jak i Zachodu mają prawo i obowiązek rządzenia się wedle własnych osobnych przepisów, jako że zaleca je czcigodna starożytność oraz że bardziej odpowiadają obyczajom miejscowych wiernych i wydają się być przydatniejsze do zadbania o dobro dusz”⁷.

Już w XVII wieku ustaliła się zasada, że wierni obrządku wschodniego wiązani są konstytucjami i dekretami papieskimi tylko w trzech wypadkach: a) w materii dogmatów i wiary; b) w tych sprawach, w których papież wyraźnie zobowiązuje wiernych obrządku wschodniego; c) gdy konstytucje papieskie *implicite* zawierają dla nich postanowienia⁸. W innych wypadkach wierni obrządku wschodniego mieli się kierować przepisami swego Kościoła, i to bez względu na to, gdzie się znajdowali, o ile to było możliwe. Tą zasadą kierowała się Stolica Apostolska do ostatnich czasów. W tym też duchu wypowiadał się również Kodeks Prawa Kanonicznego z 1917 r. w kan. 1 stanowiąc: „*Licet in Codice iuris canonici Ecclesiae quoque Orientalis disciplina saepe referatur, ipse tamen unam respicit Latinam Ecclesiam, neque Orientalem obligat, nisi de iis agatur, quae ex ipsa rei natura etiam Orientalem afficiunt*” Kanon ten stwierdza wprawdzie, że niektóre przepisy kodeksu wiążą również wiernych obrządku wschodniego, lecz tylko wtedy, gdy tego domaga się natura rzeczy.

Nowy Kodeks Prawa Kanonicznego z 1983 r. w kan. 1 wypowiada się w tej sprawie bardziej jednoznacznie: „*Canones huius Codicis unam Ecclesiam latinam respiciunt*” Nie ma więc tu już żadnej aluzji do Kościoła wschodniego i jego obrządków. Nie znaczy to jednak jakoby w kanonach nowego kodeksu nie było żadnej wzmianki na ten temat. Przy wnikliwej analizie nowych kanonów obowiązujących wiernych obrządku łacińskiego można stwierdzić, że kilkanaście z tych kanonów nawiązuje do spraw Kościołów wschodnich. Nawiązanie to dokonane jest tu w nieco innej formie, niż czynił to kodeks z 1917 r. oraz że w stosunku do wiernych obrządku wschodniego ma ono inny charakter prawny, niż to było

⁶ Nr 4: „Wierny tradycji Sobór Święty oświadcza wreszcie, że święta Matka Kościół wszystkie prawnie uznane obrządki uważa za równe w prawach i godności i że na przyszłość chce je zachować i zapewnić im wszelki rozwój, oraz pragnie, aby tam, gdzie zachodzi potrzeba, zostały one roztropnie i gruntownie rozpatrzone w duchu zdrowej tradycji, oraz aby im nadano nową żywotność, stosownie do współczesnych warunków i potrzeb”

⁷ Nr 5.

⁸ Por. G. Michiels, *Normae generales iuris canonici*. T. 1. Parisiis—Romae 1949 s. 43—44.

w dawnym kodeksie. Nowy kodeks zmienia tu nawet znaczenie niektórych terminów. Przede wszystkim terminem „Kościół wschodni” (*Ecclesia Orientalis*), użytym tylko dwa razy w jednym kanonie nowego kodeksu, określony jest Kościół nie mający pełnej łączności ze Stolicą Apostolską (kan. 844 § 3)⁹. Dla katolickiego Kościoła wschodniego, w odróżnieniu go od Kościoła łacińskiego, kodeks używa nazw: Kościół innego samodzielnego obrządku (*alia Ecclesia ritualis sui iuris*)¹⁰, Kościół innego obrządku (*alia Ecclesia ritualis*)¹¹ oraz Kościół partykularny innego obrządku (*Ecclesia particularis alius ritus*)¹². Osoby zaś katolickiego obrządku wschodniego określa terminami: „fideles diversi ritus”¹³, „determinati ritus”¹⁴, „alius ritus”¹⁵ lub „alterius ritus”¹⁶. W dwóch tylko wypadkach podkreślony jest wyraźnie ich wschodni obrządek przez wyrażenia: „subditus orientalis ritus”¹⁷ i patriarchae orientales”¹⁸.

⁹ Kan. 844 § 3: „Ministri catholici licite sacramenta paenitentiae, Eucharistiae et unctionis infirmorum ministrant membris Ecclesiarum orientalium quae plenam cum Ecclesia catholica communionem non habent, si sponte id petant et rite sint disposita; quod etiam valet quoad membra aliarum Ecclesiarum, quae iudicio Sedis Apostolicae, ad sacramenta quod attinet, in pari condicione ac praedictae Ecclesiae orientales versantur”.

¹⁰ Kan. 111 § 2: „Ouibet baptizandus qui quartum decimum aetatis annum expleverit, libere potest eligere ut in Ecclesia latina vel in alia ecclesia rituali sui iuris baptizetur; quo in casu ipse ad eam Ecclesiam pertinet quam elegerit”
Podobna terminologia użyta jest w kan. 112 § 1.

¹¹ Kan. 112 § 1 nr 3: „Post receptum baptismum, alii Ecclesiae rituali sui iuris adscribuntur: filii eorum, de quibus in nn. 1 et 2, ante decimum quartum aetatis annum completum itemque, in matrimonio mixto, filii partis catholicae quae ad aliam Ecclesiam ritualement legitime transieriti; adepta vero hac actate, iidem possunt ad latinam Ecclesiam redire”.

¹² Kan. 372 § 2: „Attamen, ubi de iudicio supremae Ecclesiae auctoritatis, auditis Episcoporum conferentiis quarum interest, utilitas id suadeat, in eodem territorio erigi possunt Ecclesiae particulares ritu fidelium aliave simili ratione distinctae”

¹³ Kan. 383 § 2: „Fideles diversi ritus in sua dioecesi si habeat, eorum spiritualibus necessitatibus provideat sive per sacerdotes aut paroecias eiusdem ritus, sive per Vicarium episcopalem”

¹⁴ Kan. 479 § 2: „Vicario episcopali ipso iure eadem competit potestas de qua in § 1, sed quoad determinatam territorii partem aut negotiorum genus aut fideles determinati ritus vel coetus tantum pro quibus constitutus est, iis causis exceptis quas Episcopus sibi aut generali reservaverit, aut quae ex iure requirunt speciale Episcopi mandatum”.

¹⁵ Kan. 991: „Cuisvis christifideli integrum est confessario legitime approbato etiam alius ritus, cui maluerit, peccata confiteri”

¹⁶ Kan. 450 § 1.

¹⁷ Kan. 1015 § 2.

¹⁸ Kan. 350 § 1 i 3.

Przy interpretacji interesujących nas kanonów należy przeto zwracać baczną uwagę na kontekst, w jakim te terminy zostały użyte, aby wśród norm odnoszących się bezpośrednio do łacinników ustalić nawiązania do wiernych obrządku wschodniego. Nawiązania te zostały wywołane głównie tym, że często na tym samym terytorium obok łacinników żyją również wierni obrządku wschodniego korzystający z posług religijnych łacińskich duszpasterzy. Ustalenie wyraźnych norm w tym względzie ma zapobiec nieporozumieniom, jakie w takich warunkach mogą powstać, zwłaszcza przy ustalaniu przynależności wiernych do określonego obrządku.

Problematyka dotycząca Kościołów wschodnich i ich wyznawców wspomniana w nowym kodeksie może być sprowadzona do następujących zagadnień: przynależność do obrządku i jego zmiana, obowiązek biskupa łacińskiego zapewnienia opieki duchowej wiernym obrządku wschodniego oraz administrowanie i przyjmowanie sakramentów w obcym obrządku.

I. PRZYNALEŻNOŚĆ WIERNYCH DO KOŚCIOŁA WSCHODNIEGO I ZMIANA TEJ PRZYNALEŻNOŚCI

Przynależność wiernych do określonego obrządku niesie ze sobą różne skutki prawne, stąd też zarówno prawo Kościoła łacińskiego, jak i wschodniego ustala zasady decydujące o tej przynależności. Nowy kodeks traktuje o tym w kan. 111¹⁹, będącym odpowiednikiem kan. 98 § 1 dawnego prawa²⁰. Nowe prawo wnosi pewne modyfikacje w tym względzie. Przede wszystkim nowy kodeks mówi o przynależności wiernych do Kościoła samodzielnego obrządku (*sui iuris*), a nie bezpośrednio do obrządku, jak to było w dawnym prawie. Zmiana ta ustala bardziej dokładnie wspólnotę obrządkową, do której ma należeć wierny, niż sam obrządek, gdyż często jest więcej Kościołów tego samego obrządku *sui iuris*²¹. Godne podkreślenia jest też to, że nowy kodeks nie podtrzymuje już ogólnej zasady, jak to czyniło dawne prawo w kan. 98 § 1, że w zasadzie ceremonie

¹⁹ Kan. 111 § 1: „Ecclesiae latinae per receptum baptismum adscribitur filius parentum, qui ad eam pertineant vel, si alteruter ad eam non pertineat, ambo concordii voluntate optaverint ut proles in Ecclesia baptizaretur; quodsi concors voluntas desit, Ecclesiae rituali ad quam pater pertinet adscribitur”

²⁰ Kan. 98 § 1: „Inter varios catholicos ritus ad illum quis pertinet, cuius caeremoniis baptisatus fuit, nisi forte baptismus a ritus alieni ministro vel fraude collatus fuit, vel ob gravem necessitatem, cum sacerdos proprii ritus praesto esse non potuit, vel ex dispensatione apostolica, cum facultas data fuit ut quis certo quodam ritu baptizaretur, quin tamen eidem adscriptus maneret”.

²¹ Ma to miejsce zwłaszcza w Kościołach obrządku bizantyńskiego. Por. Michiels, jw. s. 41.

chrztu związane z określonym obrządkiem decydują o przynależności do tego obrządku, w jakim ktoś został ochrzczony. Kan. 111 § 1, mówiąc o włączeniu ochrzczonej osoby do Kościoła łacińskiego, zaznacza bowiem jedynie „per receptum baptismum”, a nie jak stwierdzało dawne prawo „ad illum quis pertinet, cuius caeremoniis baptizatus fuit”

Stąd też w myśl kan. 111 § 1 do Kościoła łacińskiego zostaje włączone dziecko rodziców obrządku łacińskiego bez względu na to, w jakim obrządku i od jakiego kapłana otrzymało ono chrzest²². Do tego Kościoła należy też dziecko katolickich rodziców obrządku mieszanego, gdy jedno z nich jest obrządku łacińskiego, a oboje godzą się na to, aby ich dziecko było ochrzczone w Kościele łacińskim i do niego należało. W wypadku braku takiej zgody dziecko ma być ochrzczone w obrządku ojca i należeć do jego Kościoła samodzielnego obrządku, a więc również do obrządku wschodniego, gdyby takiego obrządku był ojciec²³. W myśl nowego prawa do obrządku wschodniego mogą należeć również osoby zrodzone z rodziców obrządku łacińskiego, gdyby chrzest przyjmowały dopiero po ukończeniu 14 roku życia i życzyły sobie być ochrzczone w Kościele obrządku wschodniego i do tego Kościoła należeć²⁴.

Z przedstawionych tu zasad wynika, że dzieci zrodzone z katolickich małżonków obrządku wschodniego należą do Kościoła wschodniego niezależnie od tego, w jakim obrządku zostały ochrzczone.

Związanie się ochrzczonego z Kościołem samodzielnego obrządku, tak łacińskiego, jak i wschodniego, ma być trwałe, stąd też jego zmiana, wraz ze zmianą dotychczasowego obrządku, możliwa jest tylko w wypadkach przewidzianych przez prawo. Wypadki te ustala nowy kodeks w kan. 112²⁵, będącym odpowiednikiem kan. 98 dawnego prawa²⁶. Nowy kodeks przewiduje jednak więcej wypadków, w jakich ta zmiana może być ważnie dokonana. Zawsze jednak konieczne jest zezwolenie Stolicy Apostolskiej, które bywa udzielane zarówno przez samo prawo (*ipso iure*) jak i przez specjalny reskrypt Stolicy Apostolskiej. Obecnie w myśl kan. 112 na mocy samego prawa obrządek może być zmieniany ważnie wyłącznie

²² M. Brogi. *I cattolici Orientali nel Codex Iuris Canonici*. „Antonianum” 58:1983 fasc. 2—3 s. 221—222.

²³ Kan. 111 § 1. Por. Brogi, jw. s. 223.

²⁴ Wynika to z kan. 111 § 2. Por. przypis 10.

²⁵ Kan. 112 § 1: „Post receptum baptismum, a lli Ecclesiae rituali sui iuris adscribuntur: 1° qui liceatiam ab Apostolica Sede obtinuerit; 2° coniux qui, in matrimonio ineundo vel eo durante, ad Ecclesiam ritualetn sui iuris alterius coniugis se transire declaraverit; matrimonio autem soluto, libere potest ad latinam Ecclesiam redire; 3° filii eorum, de quibus in nn. 1 et 2, ante decimum quartum aetatis annum completum itemque, in matrimonio mixto, filii partis catholicae quae ad aliam Ecclesiam ritualetn legitime transierit; adepta vero hac aetate, iidem possunt ad Ecclesiam redire”.

w następujących wypadkach: a) Małżonek obrządku łacińskiego, tak kobieta jak i mężczyzna, w czasie zawierania lub trwania małżeństwa, gdy oświadczy, że pragnie przejść do Kościoła innego samodzielnego obrządku swego współmałżonka, z tym że po rozwiązaniu tego małżeństwa może on zawsze powrócić do Kościoła łacińskiego; b) Dzieci łacinników przed ukończeniem 14. roku życia przyjmują nowy obrządek rodziców łacinników, którzy zmieniają swój dotychczasowy obrządek za specjalnym zezwoleniem Stolicy Apostolskiej; c) Dzieci strony katolickiej obrządku łacińskiego w małżeństwach mieszanych przed ukończeniem 14. roku życia, gdy strona katolicka zgodnie z przepisami prawa przeszła do Kościoła innego obrządku. Dzieci te wówczas przyjmują nowy obrządek strony katolickiej; d) Wspomniane tu osoby małoletnie po ukończeniu 14. roku życia mogą jednak powrócić do Kościoła łacińskiego.

W związku z wyżej podanymi zasadami należy podkreślić, że obecnie z okazji zawarcia małżeństwa nie tylko niewiasta, ale i mężczyzna obrządku łacińskiego może przejść na obrządek wschodni swej żony, czego nie przewidywało dawne prawo w kan. 98 § 4²⁷.

Nowe prawo w kan. 112 § 2 głosi zasadę, że nawet długotrwały zwyczaj przyjmowania sakramentów według Kościoła innego samodzielnego obrządku nie pociąga za sobą przynależności do tego Kościoła²⁸. Dawny kodeks w kan. 98 § 5 odnosił wyraźnie tę zasadę tylko do osób przyjmujących komunie św. w innym obrządku²⁹.

II. OBOWIĄZEK BISKUPA ZAPEWNIENIA OPIEKI DUCHOWEJ WIERNYM OBRZĄDKU WSCHODNIEGO

Nowy kodeks bardziej wyraźnie niż kodeks z 1917 r. podkreśla obowiązek biskupa łacińskiego troszczenia się o dobro duchowe wiernych obrządku wschodniego i zapewnienie im opieki duszpasterskiej, gdy tacy wierni znajdują się na terenie jego diecezji. O ile bowiem w dawnym kodeksie za wyraźne zalecenie troski o katolików wschodniego obrządku

²⁶ Kan. 98 § 1: „Inter varios catholicos ritus ad illum quis pertinet, cuius caeremoniis baptisatus fuit, nisi forte baptismus a ritus aliemi ministro vel fraude collatus fuit, vel ob gravem necessitatem, cum sacerdos proprii ritus praesto esse non potuit, vel ex dispensatione apostolica, cum facultas data fuit ut quis certo quodam ritu baptizaretur, quin tamen eidem adscriptus maneret”.

²⁷ Kan. 98 § 4: „Integrum est mulieri diversi ritus ad ritum viri, in matrimonio ineundo vel eo durante, transire; matrimonio autem soluto, resumendi proprii ritus libera est potestas, nisi iure particulari aliud cautum sit”.

²⁸ Kan. 112 § 2: „Mos, quamvis diuturnus, sacramenta secundum ritum alicuius Ecclesiae ritualis sui iuris recipiendi, non secumfert adscriptionem eidem Ecclesiae”.

²⁹ Kan. 98 § 5: „Mos, quamvis diuturnus, sacrae Synaxis ritu alieno suscipiendae non secumfert ritus mutationem”.

można uznać tylko polecenie ustanowienia dla nich oddzielnego wikariusza generalnego (kan. 366 § 3)³⁰, to obecny kodeks zgodnie ze wskazaniami soborowego *Dekretu o pasterskich zadaniach biskupów w Kościele*³¹ więcej uwagi poświęca tej sprawie. Nowy kodeks nie zadowala się bowiem ogólnym stwierdzeniem w kan. 214, że wszystkim wiernym przysługuje prawo sprawowania kultu Bożego zgodnie z przepisami własnego obrządku zatwierdzonego przez prawowitych pasterzy³², lecz w kilku innych kanonach wskazuje również konkretne sposoby zaradzenia potrzebom duchowym wiernych obrządku wschodniego. Zrozumiała jest rzeczą, że w praktyce zastosowanie tych sposobów będzie zależało niewątpliwie od liczby i rozmieszczenia tych wiernych w diecezji.

Kan. 383 § 2 o obowiązku biskupa łacińskiego w tym względzie zaznacza: „Jeśli ma w swej diecezji wiernych odmiennego obrządku, niech stara się zaradzić ich duchowym potrzebom przez posługę kapłanów lub tworzenie parafii obrządkowych czy przez wikariusza biskupiego” Po-
stanowienie to jest prawie dosłownym powtórzeniem nakazu wyżej wspomnianego dekretu soborowego³³. Posługa kapłanów, o jakiej jest tu mowa, winna być spełniana w zasadzie przez kapłanów obrządku wiernych. To samo należałoby powiedzieć o wikariuszu biskupim, który w stosunku do powierzonych mu wiernych ma jednocześnie uprawnienia wikariusza generalnego (kan. 479 § 2)³⁴. Wydaje się jednak, że w razie braku w diecezji odpowiedniego kapłana danego obrządku na wikariusza biskupiego dla tych wiernych mógłby być wyznaczony kapłan łaciński dobrze przygoto-

---

³⁰ Kan. 336 § 3: „Unus tantum constituatur, nisi vel rituum diversitas vel aptitudo dioecesis aliud exigat; sed Vicario Generali absente vel impedito, Episcopus alium constituere potest qui eius vices suppleat”

³¹ DB nr 23: „W tym również celu tam gdzie znajdują się wierni odmiennego obrządku, niech biskup diecezji zatroszczy się o ich duchowe potrzeby, czy to poprzez kapłanów i parafie tego samego obrządku, czy przez wikariusza biskupiego, wyposażonego w odpowiednie władze lub nawet — jeśli zachodzi potrzeba — w godność biskupią, czy wreszcie sam osobiście, pełniąc funkcje ordynariusza różnych obrządków. Jeśliby to wszystko, ze specjalnych powodów, było zdaniem Stolicy Apostolskiej nie do wykonania, należy ustanowić własną hierarchię dla różnych obrządków”.

³² Kan. 214: „Ius est christifidelibus, ut cultum Deo persolvant iuxta praescripta proprii ritus a legitimis Ecclesiae Pastoribus approbati, utque propriam vitae spiritualis formam sequantur, doctrinae quidem Ecclesiae consentaneam”.

³³ Por. przyp. 31.

³⁴ Kan. 479 § 2: „Vicario episcopali ipso iure eadem competit potestas de qua in § 1, sed quoad determinatam territorii partem aut negotiorum aut fideles determinati ritus vel coetus tantum pro quibus constitutus est, iis causis exceptis quas Episcopus sibi aut Vicario generali reservaverit, aut quae ex iure requirunt speciale Episcopi mandatum”.

wany do pełnienia takich obowiązków. Upřednie bowiem motu proprio Piusa XII *Cleri sanctitati* z 1957 r. przewidując podobną sytuację — opiekę biskupa łacińskiego nad wiernymi obrządku wschodniego — zaznacza³⁵, że zamiast *sinclusa* obrządku wschodniego mógłby nim być „*sacerdos latini ritus, idoneus ac rerum orientalium bene doctus*” (kan. 432 § 4).

W myśl kan. 518 nowego kodeksu parafia wyżej wspomniana dla wiernych wschodniego obrządku może być również parafią personalną³⁶. Nowy kodeks w kan. 372 § 2 przewiduje nawet możliwość erygowania nowych diecezji dla wiernych obrządku wschodniego, gdy zdaniem najwyższej władzy kościelnej, po uprzednim wysłuchaniu opinii zainteresowanych Konferencji Episkopatu, okaże się to pożyteczne³⁷. Kan. 450 stanowi, że na takie Konferencje Episkopatu łacińskiego mogą być zapraszani ordynariusze obrządku wschodniego jedynie z głosem doradczym, chyba że co innego stanowiłyby statuty Konferencji³⁸.

Należy wreszcie zaznaczyć, że nowy kodeks w kan. 383 § 3 poleca biskupowi diecezjalnemu troszczyć się również o braci odłączonych, a więc i o chrześcijan wschodniego obrządku nie mających pełnej łączności ze Stolicą Apostolską³⁹ i to nie tylko przez popieranie ekumenizmu zgodnie z dyrektywami Kościoła, lecz także w ściśle określonych warunkach, o czym będzie mowa niżej, przez sakramentalną posługę. W podobnym duchu wypowiedział się już wcześniej Sobór Watykański II w *Dekrecie o ekumenizmie*⁴⁰ i w *Dekrecie o pasterskich zadaniach biskupów w Kościele*⁴¹.

³⁵ Kan. 432 § 4 nr 1: „*Si in aliqua dioecesi ritus latini adsint communitates fidelium ritus orientalis, constituatur Syncellus qui de iis curam suscipiat; qui, si fieri potest, sit et ipse ritus orientalis, secus sacerdos latini ritus, idoneus ac rerum orientalium bene doctus, assumatur*”.

³⁶ Kan. 518: „*Paroecia regula generali sit territorialis, quae scilicet omnes complectatur christifideles certi territorii; ubi vero id expediat, constituentur paroeciae personales, ratione ritus, linguas, nationis christifidelium alicuius territorii atque alia etiam ratione determinatae*”

³⁷ Por. przyp. 12.

³⁸ Kan. 450 § 1: „*Ad Episcoporum conferentiam ipso iure pertinent omnes in territorio Episcopi dioecesani eisque iure aequiparati, itemque Episcopi coadiutores, Episcopi auxiliaries atque ceteri Episcopi titulares [...] invitari quoque possunt Ordinarii alterius ritus, ita tamen ut votum tantum consultivum habeant, nisi Episcoporum conferentiae statuta aliud decernant*”.

³⁹ Kan. 383 § 3: „*Erga fratres qui in plena communione cum Ecclesia catholica non sint, cum humanitate et caritate se gerat, oecumenismum quoque fovens prout ab Ecclesia intellegitur*”.

⁴⁰ DE nr 4 i 18.

⁴¹ DB nr 16.

III. ADMINISTROWANIE SAKRAMENTÓW I PRZYJMOWANIE ICH W OBCYM OBRZĄDKU

Kapłan katolicki może w zasadzie godziwie administrować sakramenty tylko katolikom, a katolicy mają przyjmować je wyłącznie od kapłanów katolickich (kan. 844 § 1)⁴². Zrozumiałe jest, że w miarę możliwości wierni powinni przyjmować sakramenty w swoim obrządku. Niemniej jednak nowy kodeks czyni pewne wyjątki w tym względzie i to w niektórych wypadkach, wyjąwszy małżeństwa, w szerszym zakresie, niż to czynił kodeks z 1917 r. Widoczne to było już przy omawianiu nabycia obrządku z racji otrzymywanego chrztu. Odnośnie do innych sakramentów podkreślana jest tu dość duża swoboda w przyjmowaniu sakramentów w obcym obrządku katolickim.

W myśl kan. 991 nowego prawa⁴³, podobnie jak to stanowił dawny kodeks w kan. 905⁴⁴, każdy wierny może odbywać spowiedź wobec katolickiego kapłana innego obrządku, zatwierdzonego zgodnie z prawem. Tak samo komunia św. może zawsze być przyjmowana w jakimkolwiek obrządku katolickim, jak stwierdza kan. 923⁴⁵, będący odpowiednikiem kan. 866 § 1 dawnego kodeksu⁴⁶. Nowe prawo jednak już nie zaznacza, że komunię wielkanocną wypada, a wiatyk należy przyjmować we własnym obrządku, gdy to jest możliwe.

Zgodnie z kan. 1248 § 1 wszyscy wierni czynią zadość obowiązkowi uczestniczenia we mszy św., gdziekolwiek odprawianej i w jakimkolwiek obrządku katolickim, w sam dzień świąteczny lub wieczorem dnia poprzedzającego uroczystość⁴⁷.

⁴² Kan. 844 § 1. „Ministri catholici sacramenta licite administrant solis christi-salvio huius canonis §§ 2, 3 et 4, atque can. 861, § 2 praescriptis”.

⁴³ Kan. 991: „Cuius christifideli integrum est confessario legitime approbato alius ritus, cui maluerit, peccata sua confiteri”.

⁴⁴ Kan. 905: „Cuius fidei integrum est confessario legitime approbato etiam alius ritus, cui maluerit, peccata sua confiteri”.

⁴⁵ Kan. 923: „Christifideles Sacrificium eucharisticum participare et sacram communionem suscipere possunt quolibet ritu catholico, firmo praescripto can. 844”.

⁴⁶ Kan. 866 § 1: „Omnibus fidelibus cuiusvis ritus datur facultas ut, pietatis causae, sacramentum Eucharisticum quolibet ritu confectum suscipiant. § 2. Sua-dendum tamen ut suo quisque ritu fideles praecepto communionis paschalis satisfaciant. § 3. Sanctum Viaticum moribundis ritu proprio accipiendum est; sed, urgente necessitate, fas esto quolibet ritu illud accipere”.

⁴⁷ Kan. 1248 § 1: „Praecepto de Missa participandi satisfacit qui Missae assistit ubicumque celebratur ritu catholico vel ipso festo vel vespere diei praecedentis”.

W związku z kapłaństwem nowy kodeks w kan. 1015 § 2⁴⁸, podobnie jak dawny kodeks w kan. 955 § 2⁴⁹, stanowi, że biskup nie może godziwie udzielać święceń swemu podwładnemu obrządku wschodniego bez indultu Stolicy Apostolskiej. Podobnie bez takiego indultu biskup łaciński nie może wysyłać dymisoriów dla swego podwładnego do biskupa innego obrządku, niż jest sam kandydat do święceń (kan. 1021)⁵⁰. Znaczy to, że gdyby podwładny był obrządku wschodniego, biskup łaciński mógłby udzielić zezwolenia na jego wyświęcenie tylko biskupowi obrządku wschodniego.

Nowy kodeks podaje też pewne zasady odnośnie do zawierania małżeństw przez osoby obrządku wschodniego wobec łacińskiego świadka urzędowego. Kan. 1109 stwierdza, iż ordynariusz miejsca i proboszcz obrządku łacińskiego mogą na swym terytorium pełnić rolę świadka urzędowego przy małżeństwie osoby katolickiej obrządku wschodniego, gdy druga osoba (nawet nie będąca ich podwładną) jest obrządku łacińskiego⁵¹. W stosunku do dawnego kodeksu widoczne jest tu znaczne ograniczenie w tym względzie władzy ordynariusza i proboszcza. Według bowiem kan. 1095 § 1 nr 2 dawnego prawa mogli oni na swym terytorium ważne pełnić rolę takiego świadka wobec wszystkich osób zawierających małżeństwa, bez względu na ich obrządek⁵². Tak było przynajmniej do czasu wyjaśnienia Papieskiej Komisji ds. Reformy Kodeksu Wschodniego Prawa Kanonicznego z dnia 3 V 1953 r. Komisja ta wyjaśniła bowiem, że proboszcz i ordynariusz miejsca obrządku wschodniego na swym terytorium nie mogą ważne asystować przy zawieraniu małżeństwa dwojga kontrahentów obrządku łacińskiego, a proboszcz i ordynariusz miejsca obrządku łacińskiego — przy zawieraniu małżeństwa dwojga kontrahen-

⁴⁸ Kan. 1015 § 2: „Episcopus proprius, iusta de causa non impeditus, per se ipse suos subditos ordinet; sed subditum orientalis ritus, sine apostolico indulto, licite ordinare non potest”.

⁴⁹ Kan. 955 § 2: „Episcopus proprius, iusta causa non impeditus, per se ipse suos subditos ordinet; sed subditum orientalis ritus, sine apostolice indulto, licite ordinare non potest”.

⁵⁰ Kan. 1021: „Littere dimissoriae miti posunt ad quolibet Episcopum communionam em Sede Apostolica habentem, excepto tantum, citra apostolicum indultum, Episcopo ritus diversi a ritu promovendi”.

⁵¹ Kan. 1109: „Loci Ordinarius et parochus, nisi per sententiam vel per decretum fuerint excommunicati vel interdicti vel suspensi ab officio aut tales declarati, vi officii, intra fines sui territorii, valide matrimonii assistunt non tantum subditorum, sed etiam non subditorum, dummodo eorum alteruter sit ritus latini”.

⁵² Cytowany kanon nie wspomina o obrządku osób zawierających związek małżeński.

tów obrządku wschodniego⁵³. Było to bliższe wyjaśnienie kan. 86 § 1 nr 2 motu proprio *Crebrae allatae* domagającego się identyczności obrządku kontrahentów zawierających małżeństwo z obrządkiem świadka urzędowego (*modo sint sui ritus*)⁵⁴.

Wspomniane tu ustalenia zostały wprowadzone celem zapobieżenia nieporozumieniom mogącym powstawać wśród duszpasterzy, zwłaszcza na terenach obrządkowo mieszanych. W praktyce jednak wspomniane ograniczenie władzy ordynariusza i proboszcza może niekiedy stwarzać pewne trudności mogące powodować nieważność zawieranego małżeństwa zarówno z racji braku kompetentnego świadka, jak i ustalenia właściwego obrządku kontrahentów. Sam ustawodawca był niewątpliwie świadom tego niebezpieczeństwa, skoro w kan. 1108 § 1 dotyczącym formy zawarcia małżeństwa w szerokim zakresie (zarówno w błędzie powszechnym, jak i w wątpliwości pozytywnej i prawdopodobnej) stosuje zasadę „supplet Ecclesia”⁵⁵. Zasadę tę zna również prawo Kościoła wschodniego ogłoszone przez motu proprio Piusa XII *Cleri sanctitati* w kan. 152⁵⁶, ale nowy kodeks Kościoła łacińskiego ustala wyraźnie możliwość stosowania tej zasady nie tylko w błędzie powszechnym faktycznym, ale i prawnym (*error communis de iure*), co uprzednio było kwestią dyskusyjną⁵⁷.

Ostatnim wreszcie kanonem nas tu interesującym, wiążącym się z problematyką katolickiego Kościoła wschodniego, jest kan. 350 §1 i 3, który dotyczy patriarchów obrządku wschodniego⁵⁸. Stwierdza on mianowicie, że patriarchowie wschodni (*patriarchae orientales*) w Kolegium Kardynałów włączeni są do rzędu kardynałów biskupów zachowując swoją stolicę i tytuł własny Kościoła patriarchalnego. To stwierdzenie

⁵³ AAS 45 : 1953 s. 313: „D. — An verba can. 86 § 1 n. 2: »sive contrahentes sunt subditi, sive non subditi, modo sint sui ritus«, collata cum verbis can. 1095 § 1 n. 2 C.J.C.: »in quo (territorio) matrimoniis nedum suorum subditorum, sed etiam non subditorum valide assistunt«, ita intelligenda sint ut parochus et loci Hierarcha orientalis ritus valeant valide assistere matrimonio duorum fidelium latini ritus, itaque ut parochus et loci Hierarcha latini ritus valide assistere valeant matrimonio duorum fidelium orientalis ritus. R. Negative”.

⁵⁴ Por. P. Pałka. *Zwyczajna forma prawna zawarcia małżeństwa w nowym ustawodawstwie Katolickiego Kościoła Wschodniego*. W: *Pastori et Magistro*. Lublin 1966 s. 277—279.

⁵⁵ Wynika to z powołania się kan. 1108 na kan. 144 traktujący o zasadzie „supplet Ecclesia”.

⁵⁶ Kan. 152: „In errore communi aut in dubio positivo et probabili sive iuris sive facti, iurisdictionem supplet Ecclesia in foro tum externo tum interno”

⁵⁷ P. Pałka. *Uzupełnienie jurysdykcji w prawie kanonicznym*. Lublin 1936 s. 121—123.

cytowanego kanonu jest powtórzeniem uprzednich ustaleń motu proprio Pawła VI *Ad purpuratorum Patrum* z dnia 11 II 1965 r.⁵⁹

Na koniec należy zaznaczyć, że nowy kodeks nawiązuje również wyraźnie do niektórych spraw akatolickiego Kościoła wschodniego. Czyni to w kan. 844 i 1127, dotyczących uczestnictwa wyznawców tego Kościoła w sakramentach w Kościele katolickim i vice versa. W stosunku do prawa dawnego wnosi on duże złagodzenie dotychczasowej dyscypliny mające szczególne znaczenie ekumeniczne. O ile bowiem dawne prawo w kan. 731 § 2 zakazywało w ogóle udzielania sakramentów schizmatykom i heretykom, błędzącym nawet w dobrej wierze⁶⁰, to obecnie kan. 844 § 3 zezwala na to, aby szafarze katolicyc godziwie udzielali sakramentów pokuty, Eucharystii i namaszczenia chorych akatolikom Kościołów wschodnich, gdy dobrowolnie o to proszą i są należycie przygotowani⁶¹. Ten sam kanon w § 2 zezwala też katolikom na przyjęcie tych samych sakramentów w akatolickim Kościele wschodnim, gdyby zaistniała konieczność lub domagał się tego prawdziwy duchowy pożytek, a dostęp do kapłana katolickiego byłby fizycznie lub moralnie niemożliwy i nie rodziłoby to indyferentyzmu religijnego⁶².

Przedstawione tu złagodzenie w dziele sakramentów zgodne jest z uprzednimi zaleceniami soborowego *Dekretu o Kościołach wschodnich katolickich*⁶³ i *Dekretu o ekumenizmie*⁶⁴ oraz z *Instrukcją ekumeniczną* wydaną 14 V 1967 r. przez Sekretariat dla Zjednoczenia Chrześcijan⁶⁵. Nowy kodeks jednak nadal zabrania kapłanom katolickim koncelebry z kapłanami akatolickimi (kan. 908).

⁵⁸ Kan. 350 § 1: „Cardinalium Collegium in tres ordines distribuitur: episcopalem, ad quem pertinent Cardinales quibus a Romano Pontifice titulus assignatur Ecclesiae suburbicariae, necnon Patriarchae orientales qui in Cardinalium Collegium relati sunt; presbyteralem et diaconalem” § 3: „Patriarchae orientales in Cardinalium Collegium assumpti in titulum habent suam patriarchalem sedem”.

⁵⁹ AAS 57:1965 s. 295—297.

⁶⁰ Kan. 731 § 2: „Vetitum est Sacramenta Ecclesiae ministrare haereticis aut schismaticis, etiam bona fide errantibus eaque petentibus, nisi prius erroribus reiectis, Ecclesiae reconciliati fuerint”.

⁶¹ Kan. 844 § 3 cytowany w przyp. 9.

⁶² Kan. 844 § 2: „Quoties necessitas id postulet aut vera spiritualis utilitas id suadeat, et dummodo periculum vitetur erroris vel indifferentiam, licet christifidelibus quibus physice aut moraliter impossibile sit accedere ad ministrum catholicum, sacramenta poenitentiae, Eucharistiae et unctionis infirmorum recipere a ministris non catholicis, in quorum Ecclesia valida existunt praedicta sacramenta”.

⁶³ DKW nr 27.

⁶⁴ DE nr 15.

⁶⁵ AAS 59:1967 s. 574—592.

Wreszcie kan. 1127 traktuje o małżeństwach mieszanych zawieranych przez łacinników z akatolikami obrządku wschodniego. Stwierdza on, iż małżeństwa mieszane mają być zawierane z zachowaniem kanonicznej formy prawnej pod sankcją nieważności. Jedynie przy małżeństwach zawieranych z akatolikami obrządku wschodniego (*cum parte non catholica ritus orientalis*) forma ta jest konieczna tylko do godziwości, byle małżeństwo takie było zawierane z udziałem kapłana, przy zachowaniu innych wymogów prawa⁶⁶. Postanowienie cytowanego kanonu jest powtórzeniem zasady uprzednio ustalonej w soborowym *Dekrecie o Kościołach wschodnich katolickich*⁶⁷.

Nowy kodeks, podobnie jak motu proprio Pawła VI *Matrimonia mixta* z 1970 r.⁶⁸, przyznaje ordynariuszowi miejsca władzę udzielania dyspensy od formy prawnej przy zawieraniu małżeństw mieszanych⁶⁹. Stąd też po uzyskaniu takiej dyspensy strona katolicka może zawrzeć małżeństwo w cerkwi prawosławnej nie tylko ważnie, ale i godziwie.

Prawo zabrania nadal, aby przed lub po kanonicznym zawarciu małżeństwa mieszanego strony stosowały jeszcze inne religijne zawarcie tego związku w celu wyrażenia lub odnowienia zgody małżeńskiej. Tak samo prawo nie zezwala na równoczesne stosowanie własnych obrzędów religijnych zawarcia małżeństwa przez katolickiego świadka urzędowego i ministra akatolickiego, w którym każdy z nich pytałby strony o wyrażenie zgody na małżeństwo⁷⁰.

DIE PROBLEMATIK DER OSTKIRCHEN IM NEUEN LATEINISCHEN KODEX DES KANONISCHEN RECHTS

Z u s a m m e n f a s s u n g

Der Apostolische Stuhl hat von den mit Rom verbundenen Ostkirchen niemals die Aufgabe ihres Ritus gefordert, auch wenn zu einem gewissen Zeitpunkt unterstrichen wurde, dass des lateinische Ritus den östlichen übertrifft (*prestantia*).

⁶⁶ Kan. 1127 § 1: „Ad formam quod attinet in matrimonio mixto adhibendam, serventur praescripta can. 1108; si tamen pars catholica matrimonium contrahit cum parte non catholica ritus orientalis, forma canonica celebrationis servanda est ad licitatem tantum; ad validitatem autem requiritur interventus ministri sacri, servatis aliis de iure servandis”

⁶⁷ DKW nr 18.

⁶⁸ AAS 62:1970 s. 257—263.

⁶⁹ Kan. 1127 § 2.

⁷⁰ Kan. 1127 § 3: „Vetatur, ne ante vel post canonicam celebrationem ad normam § 1, alia habeatur eiusdem matrimonii celebratio religiosa ad matrimonialem consensum praestandum vel renovandum; item ne fiat celebratio religiosa, in qua assistens catholicus et minister non catholicus insimul, suum quisque ritum peragens, partium consensum exquirant”

Verschiedene Päpste verboten die Einführung von Veränderungen in den Ritus und unterstrichen, dass die Gläubigen des östlichen Ritus sich selbst nach ihrem Recht regieren sollen. In diesem Geist äusserten sich auch der Codex Iuris Canonici von 1917 und das 2. Vatikanische Konzil. Das neue kanonische Gesetzbuch von 1983 stellt in Kan. 1 geradezu heraus, dass es sich auf die Kirche lateinischen Ritus bezieht. Trotz dieser Feststellung knüpft es an einige Angelegenheiten der Ostkirche an, auch wenn diese Anknüpfung anderen Rechtscharakter besitzt als es im CIC von 1917 der Fall war. Die hier berührte Ostkirchenproblematik kann auf drei Fragen zurückgeführt werden: die Zugehörigkeit zum Ritus und seine Veränderung, die Pflicht des lateinischen Bischofs, den Gläubigen der Ostkirche geistige Fürsorge zukommen zu lassen, sowie die Verwaltung und den Empfang der Sakramente im anderen Ritus.